

Kulttuurinen kansalaisuus materiaalisen kulttuurin lävistäjänä

Näkyväksi tuleminen, mukana oleminen ja elämäntavat esineiden käyttämisen näkökulmasta tarkasteltuna

Kari Korolainen

Tarkastelen artikkelissani kulttuurista kansalaisuutta materiaalisen kulttuurin kannalta, tutkimalla kertomuksia ihmisten tärkeistä esineistä. Ajatus kulttuurisesta kansalaisuudesta materiaalisen kulttuurin lävistäjänä viittaa pyrkimykseeni hahmottaa tätä aihetta kattavasti, konkreettisesti sekä myös perinteen- ja kulttuurintutkimuksen suuntaa silmällä pitäen. Aihepiirihän ulottuu politiikan teoriasta arjen käytäntöihin, ja kuten tuonnempana käy ilmi, aina esineiden sisuksiinkin saakka. Syvennyn tarinoinhin matkalaukusta, kirstusta, keittiöveitsestä, neulatyynystä ja monesta muusta arkisesta käyttöesineestä erityisesti niiden käyttämisen näkökulmasta. Aineistona on *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita: rajojen ja liikkuvuuden kokemukset sekä uudet naapuruudet* -hankkeessa vuosina 2018–2019 tehdyt haastattelut. Hankkeen ja sen haastattelujen yhtenä lähtökohtana oli ajatus siitä, että enenevässä määrin kohtaamme ja ylitämme rajoja tavallisesta poikkeavissa, yllättävissäkin muodoissa (ks. Kurki 2020; Wille ja Nienaber 2020). Niinpä tutkimissani kertomuksissa esiintyvät ovat mukana ei vain ylitettäessä maantieteellisiä ja valtiollisia rajoja, vaan myös erilaisissa kokemuksissa kielellisistä, symbolisista ja muunlaisista kulttuurisista rajoista.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on politiikan ja kansalaisuuden tutkimuksesta peräisin oleva ajatus *kulttuurisesta kansalaisuudesta* (*cultural citizenship*) (Ks. Beaman 2016; Glenn 2011, Stevenson 2003; Rosaldo 1994.) Käsite viittaa oikeudellisen tasa-arvon ja kulttuurisen tasa-arvoisen kohtelun suhteeseen (Beaman 2016, 851–852). Ymmärrän asian niin, että oikeudellinen tasa-arvo on jotakin institutionaalisesti määriteltä, kun taas tasa-arvoisen kohtelu viittaa siihen, miten tasa-arvo arjessa toteutuu tai jää toteutumatta. Kulttuurisen kansalaisuuden ohella tutkimukseni taustoittuu etnologiseen materiaalisen kulttuurin tutkimukseen (ks. Povrzanović Frykman ja Humbracht 2013; Svašek 2012; Miller 2010; 1998; Tilley 2006). Huomio on kielen ja esinemaailman moninaisuuden vuorovaikutuksessa, mutta niin, että tutkimuksen taustalla tarkasteltavana on aina jokin erityinen aineellinen kohde (ks. Miller 1998, 5–7). Näin ajateltuna idea kulttuurisesta kansalaisuudesta materiaalisen kulttuurin lävistäjänä viittaa myös etnologiseen materiaalisen kulttuurin tutkimukseen.

Perinteentutkimuksen kannalta olennaista tutkimuksessani on ajatus omaehtoisuuden suhteesta kulttuuriin oikeuksiin. Sosiologi Nick Stevenson (2003, 33) painottaa, että yksi

kulttuurista kansalaisuutta määrittävä jännite on yksilöllisyyden ja yhteisöllisen solidaarisuuden toteutumisen välillä. Näkemykseni mukaan jännite voi ilmetä siinä, miten yksilöllisyyden toteutuminen voi olla epätasa-arvoista, esimerkiksi miten joillakin ihmisillä asuinpaikan perusteella on paremmat mahdollisuudet yksilöllisyytensä toteuttamiseen vaikkapa harrastemahdollisuuksien myötä kuin toisilla. Lähestyn kulttuurista kansalaisuutta yksilöllisyyden ja yhteisöllisen välisen jännitteen huomioiden, mutta kulttuurisiin oikeuksiin rajautuen. Lähtökohtana on sosiologi Jan Pakulskin esittämä jaottelu, jonka mukaan etenkin kulttuuriseen kansalaisuuteen kytkeytyvät kulttuuriset oikeudet sisältävät:

oikeuden symboliseen mukana olemiseen ja näkyvyyteen (verrattuna sivuun jättämiseen "*marginalisation*"), oikeuden arvostetuksi tulemiseen (verrattuna leimaamiseen "*stigmatisation*") ja oikeuden identiteetin tunnetuksi tekemiseen sekä elämäntapojen yllä pitämiseen (verrattuna yhtäläistämiseen "*assimilation*") (Pakulski 1997, 80).¹

Pakulskin jaottelua valikoivasti soveltaen tutkimuskysymykseni on: *miten kulttuurinen näkyväksi tuleminen, mukana oleminen sekä elämäntapojen ylläpitäminen ilmenevät mukana kulkevien tai muuten tärkeiden esineiden käyttämisestä kerrottaessa?* Metodologisena päämääränä on tarkastella kulttuurisen kansalaisuuden aihepiiriä niin, että transnationaalisuuden, valtioiden rajojen ylityksiin liittyvien esimerkkien ohella myös muunlaisista esimerkkitalanteista saisi analyttisen otteen. Tutkimusasetelmani taustalla on lisäksi se, että materiaalisen kulttuurin ja kulttuurisen kansalaisuuden keskustelut ovat luonteeltaan ja taustoiltaan erilaisia, paljolti erilläänkin, kuten seuraavasta taustoituksesta käy ilmi.

Materiaalinen kulttuuri ja kulttuurinen kansalaisuus

Esine voidaan määritellä esimerkiksi niin, että se on "ihmisen määrätarkoitusta varten valmistama tai muokkaama aineellinen ja eloton artefakti, joka kehystää inhimillisiä käytäntöjä ja välittää vuorovaikutusta" (Tieteen termipankki 2021). Toisaalta sanan "esine" voi ajatella kokoavana yleiskäsitteenä, jolloin se viittaa yleisesti erilaisiin arkisiin esineisiin, tavarahan (*stuff*, ks. Miller 2010, 1–2; *things*, ks. Brown 2004). Artikkelissani tukeudun esineitä käsittelevistä tutkimusaloista etnologisesti virittyneeseen materiaalisen kulttuurin tutkimukseen. Materiaalisen kulttuurin tutkimus kehittyi angloamerikkalaisen yhteiskuntatieteen katveessa 1970-luvulla ja on profiloitunut monitieteiseksi kansainväliseksi tutkimussuuntaukseksi. Sen piirissä aineellisuuden näkökulmaa on nostettu esiin ja puolustettu silloinkin, kun se on ollut epämuodikas aihe. (Miller 1998, 3–5; ks. Olsen 2003, 87, 89.)² Materiaalisen kulttuurin tutkimusta tehdään niin humanistiselta, yhteiskuntatieteelliseltä kuin antropologiselta tai etnografiselta kannalta (ks. Miller 2010, 42–78; Tilley 2006; 2001), sekä nykyään enenevässä määrin liikkuvuuden ja *transnationaalisuuden* tutkimisen viitekehyksissä (Hieta 2017; Povranović Frykman 2017; Svašek 2012; Olsen 2003).

Etnologisen otteen myötä kiinnitän huomiota omaehtoisuuteen ja kulttuuriseen luovuuteen materiaalisen kulttuurin yhteydessä (Löfgren 2008, 125–127; ks. Fingerroos et al. 2020). Lähtökohtanani on ajatus, että ihmiset käyttävät esineitä luovasti, kukin tavallaan, eikä esineistä itsestään tai esimerkiksi esineiden nimityksistä voi aina päätellä suoraan, millaisilla tavoilla esineet ovat ihmisten arjessa. Historiallisesti etnologian juuret ovat vertailevassa

1 Käännös kirjoittajan.

2 Toki esineitä tarkastellaan myös esimerkiksi antropologiassa ja arkeologiassa (Tilley 2006, 1–4) sekä kansatieteessä (Kiuru 2000; Säskilähti 1997).

kulttuurien tutkimuksessa, ja materiaalisen kulttuurin lisäksi kiinnostus on kohdistunut myös tapakulttuuriin. Suomessa esineiden tutkimuksen, kansatieteen ja etnologian varhishistoria linkittyy folkloristiikkaankin. (Ks. Korolainen 2017; Kiuru 2000; Säaskilahti 1997.) Etnologinen materiaalisen kulttuurin tutkimus havainnollistaa esimerkiksi, kuinka esineiden ohella esineympäristöt, etenkin kodit ovat usein moniulotteisia asioita. Kotien esineistö voi olla ajallisesti kerrostunutta ja esineet voivat olla osallisina luomassa turvallisuuden tunnetta tai auttaa kytkeytymään sukupolvien ketjuihin. (Kiuru 2000, 280–283; Svašek 2012, 13–18; ks. Korolainen 2012; Miller 2008.) Etnologisen näkökulman voi ajatella kytkeytyvän kulttuurisen kansalaisuuden teoriataustaan niinkin, että kulttuurisia oikeuksia, esimerkiksi oikeutta omanlaiseen elämäntapaan voi lähestyä instituutioiden ja lainsäädännön sijaan arkisempana, metakulttuurisena ilmiönä.

Etnologisesti virittyneessä liikkuvuustutkimuksessa sekä transnationaalisen tutkimuksen kehiksessä materiaalista kulttuuria on tarkasteltu erityisesti siltä kannalta, miten esineet ja niihin liittyvät käytännöt ovat osallisina transnationaalisten sosiaalisten suhteiden luomisessa (ks. Hieta 2017; Povrzanović Frykman 2017). Tukeudun artikkelissani etnologi Maja Povrzanović Frykmanin (2017) esimerkkiin korostaessani esineiden käyttämisen näkökulmaa. Hän korostaa esinekäytäntöjä ja tuo esiin, miten materiaalisuus on tärkeä näkökulma transnationaalisia sosiaalisia suhteita tarkasteltaessa. Eläessään kahdessa eri maassa, Povrzanović Frykman kiinnitti omakohtaisesti huomiota esimerkiksi siihen, miten niinkin arkinen asia kuin oven avaaminen voi muistuttaa ”ulkomaalaisena olemisesta” (*foreignness*). Esineiden käyttämiseen tämä liittyy siinä, että ovien lukot ja avaimet ovat erilaisia eri maissa, minkä huomioiminen muistutti Povrzanović Frykmania ulkomaalaisena olemisesta arjen keskellä. (Ibid. 43, 45.) Tällainen etnologinen ote on hyvin linjassa sen ajatuksen kanssa, että materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa huomio kohdistuu kielen ja esinemaailman moninaisuuden vuorovaikutukseen, aineellisuutta unohtamatta (Miller 1998, 5–7; ks. Vesterinen 2001, 26–27). Povrzanović Frykmanin puhuu tietyistä avaimista ja juuri niihin avaimiin liittyvistä kokemuksista, ei avaimista yleensä. Niinpä tutkimukseni lähtökohta on, että esineet ovat kiinni niin esineiden aineellisessa kuin kertojien elämäntapojen sekä haastattelutilanteen konteksteissa. Jäljempänä keskustelujen kohteena on aina jokin konkreettinen esine tai sen osa, ei esineiden ideat yleensä.

Kulttuurisen kansalaisuuden käsite taustoittuu yhteiskuntateorian ja politiikan tutkimukseen. Painotus on esinesuhteen sijaan sosiaalisten suhteiden tarkastelussa, vaikka esimerkiksi Stevenson (2003, 126–150) nostaa esiin esinenäkökulmaa sivuavan kuluttamisen aihepiiriin.³ Kulttuurisesta kansalaisuudesta keskustelemisen taustalla on sosiaalisten oikeuksien ja kulttuuristen käytäntöjen suhteen problematiikka. Huomiota on kiinnitetty erityisesti yhteiskunnallisten oikeuksien ja niiden arkisen toteutumisen väliseen suhteeseen. (Beaman 2016, 851; Stevenson 2003, 6–9; Pakulski 1997; Rosaldo 1994.) Tämä virallisen ja omaehtoisen jännite tuli esiin kulttuurista kansalaisuutta edeltäneissä ja sille tietä avanneissa keskusteluissa – jo silloin, kun sosiologi T. H. Marshall 1940- ja 50-lukujen taitteessa käsitteli kysymystä institutionaalisten ja sosiaalisten oikeuksien suhteesta. Marshall pyrki muotoilemaan kriittistä näkökulmaa, jossa kansalaisuutta tarkastellaan niin sosiaalisen ja poliittisen näkökulman kuin kansalais(toiminnan)näkökulman kannalta. (Marshall 1987; ks. Stevenson 2003; Miller 2002; Pakulski 1997.) Hän tarkasteli brittiläisen luokkayhteiskunnan epätasa-arvoisuutta suhteessa tasavertaisen kansalaisuuden toteutumiseen (Marshall

3 Kulutustutkimuksesta ja materiaalisesta kulttuurista ks. Tilley 2001; Vesterinen 2001; Pantzar 2000.

1987, 6). Muun muassa sosiologi Bryan S. Turner (2001) kritisoi Marshallin teoriaa ja korosti sosiaalisten oikeuksien sijaan nimenomaan kulttuurisia oikeuksia. Turner tuo esiin, miten Marshallin heti toisen maailmansodan jälkeen esittämän teorian perusta rapautui 1900-luvun jälkipuoliskon yhteiskunnallisten muutosten myötä. Sosiologi Evelyn Nakano Glenn (2011, 3) taas korostaa kulttuurisen kansalaisuuden taustakeskusteluja pohtiessaan, että lähtökohdat kulttuurista oikeuksista keskustelemiselle ovat erilaiset Yhdysvalloissa, jossa kansalaisuuden tausta on monisyisempi ja erilaisten kamppailujen lävistämässä, kuin Britanniassa, jonka näkökulmasta Marshall lähestyi aihetta 1940-luvun lopulla. Nämä keskustelut kertovat siitä, että sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus sekä niiden erot on jo varhain huomioitu lähestyttäessä kansalaisoikeuksia eri suunnista. Tähän taustaan suhteutettuna nykykeskusteluissa kulttuurisesta kansalaisuudesta painottuu erityisesti ”oikeus olla erilainen” ja kamppailu tästä oikeudesta silloin, kun se ei toteudu käytännössä. Käsite liitetäänkin usein tavalla tai toisella yhteiskunnallisesti marginaalisessa asemassa olevien tarkasteluun. (Rosaldo 1994, 57, 61–62; ks. Pakulski 1997, 83; Beaman 2016, 850–851). Artikkelin väite yllä kartoittamaani viitekehukseen tukeutuen on, että ymmärtääksemme paremmin kulttuurista kansalaisuutta, kulttuurisia oikeuksia voi ja kannattaa tutkia materiaalista kulttuuria lävistävänä asiana ja esineiden käyttämisen kannalta – merkityksellisyyden, henkilökohtaisuuden, esineisiin liitettyjen muistojen ja muiden näkökulmien ohella.

Tutkimushaastattelut temaattisen analyysin aineistona

Aineistollisena lähtökohtana on 54 vuosina 2018–2019 tehtyä teemahaastattelua (noin 54 tuntia), joissa *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita* -hankkeen tutkijat kirjoittajaa lukuun ottamatta toimivat haastattelijoina.⁴ Pääosin aineisto koostuu haastatteluista, joissa haastateltavana on yksi henkilö, mutta mukana on lisäksi kaksi ryhmähaastattelua ja joitakin haastatteluja, joissa haastateltavan perheenjäsen, aviopuoliso, vanhempi tai sisarus on mukana tai häntä on haastateltu erikseen. Aineisto kytkeytyy maantieteellisesti painokkaimmin Itä-Suomeen, Vienan Karjalaan, Ruotsiin ja Viroon. Haastatteluja on tehty Suomessa, Virossa ja Ruotsissa. Keskustelujen aluksi haastateltavia on tavallisesti pyydetty kertomaan itsestään ja elämänsästä, sekä siitä, mikä on haastateltavan mukana kulkeva tai tärkeä esine. Joissakin tapauksissa kysymysten painotus on enemmän vieraisiin kulttuureihin, ihmisiin tutustumista tai muualla kuin synnyinmaassa elämistä helpottaneissa esineissä. Toisinaan haastatteluissa keskustellaan paljon muistakin aiheista kuin vain rajoista tai esineistä. Tutkimuseettinen lähtökohta on, että kaikki haastateltavat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti ja ovat antaneet kirjallisen suostumuksensa haastattelujen tutkimuskäytöstä. Lisäksi haastateltavien henkilöllisyys on anonymisoitu tutkimuksessa. Lähtökohtana on myös, että haastattelujen esineet ovat tavalla tai toisella arvokkaita omistajilleen huolimatta siitä, etten käsittele kaikkia muualla aineistossa esille otettuja esineitä.

Olen pitänyt materiaalisen kulttuurin näkökulman keskiössä niin, että olen rajannut tutkimusaineistoa esinelähtöisesti (ks. Ruusuvoori et al. 2010, 14, 27). Se tarkoittaa, että avainasemassa ovat olleet ne keskustelukohdat, joissa puhutaan kunkin haastateltavan yhdestä

4 Jätin tarkasteluni ulkopuolelle *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita* -hankkeessa kerätyt kyselylomake- ja tekstiaineistot. Alkuperäisessä osatutkimuksessani tässä hankkeessa käsittelemäni rajoja ylittäviä esineitä ja niihin liittyviä kokemuksia itäsuomalaisen ja rajakarjalaisten Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinneaineistojen piirrosten kannalta, mistä syystä en toiminut myöskään haastattelijana hankkeen kuluessa. (Korolainen 2021.) *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita* -hankkeen haastattelijoina toimineista tutkijoista kulttuurintutkijat Tuulikki Kurki ja Kirsi Laurén ovat aiemmin tarkastelleet artikkeleissaan osaa tutkimuksessani käsittelemistäni haastatteluista (Kurki 2021; Laurén 2020). Viittaan näihin artikkeleihin erityisesti silloin, jos kirjoittajat ovat käsitelleet laajemmin jotakin tarkastelemaani haastattelua.

keskeisimmästä mukana kulkevasta esineestä. Erittelin siis tutkimukseni aluksi yhtäältä sitä, millaisista esineistä keskustellaan ja toisaalta sitä, millaisista maantieteellisistä, symbolisista tai muista rajoista on kyse. Osassa haastatteluissa yksittäinen tärkeä esine on selvemmin esillä, kun taas toisissa haastateltavat kertovat useammista esineistään. Keskustelu voikin usein lähteä etenemään esineitä myöten muihinkin aiheisiin etenkin kotona tehdyissä haastatteluissa (ks. Laurén 2020, 283; Korolainen 2012, 221–222).

Toinen aineiston rajausperiaatteeni liittyy esineiden käyttämiseen (ks. Povrzanović Frykman 2017; Kiuru 2000, 275–276). Rajasin ja tutkin tarkemmin vain sellaisia keskustelunkohtia, joissa esine suoraan kytetään esineen käyttämiseen, siihen liittyvään tekemiseen tai arkiaskareisiin. Tällaiset rajaukset ovat haastavia, koska käyttöesine on monimerkityksellinen asia ja sitä voi lähestyä kielellisesti niin ammatillisten erikoissanastojen, tutkimuskäsitteiden tai ihmisten itsensä esineisiin kytkevien sanastojen suunnasta.⁵ Rajauduin tarkastelussani esineiden käyttämiseen, koska olen kiinnostunut kulttuurisen kansalaisuuden ja materiaallisen kulttuurin suhteista esineiden suunnasta katsottuna. Lisäksi ymmärrän kulttuurisen kansalaisuuden niin, että esimerkiksi erilaisuuden kohtaamisen ja tasa-arvon kysymyksiä tulisi käsitellä siltä kannalta, miten ne konkreettisesti toteutuvat tai jäävät toteutumatta. Niinpä tein tutkimustanikin esinelähtöisesti tarkastellen käyttöesineitä.⁶ Toki aineistoa olisi voinut rajata toisillakin tavoilla. Olen myös tietoinen, että rajausten myötä ulkopuolelle jäi monia tarkasteluni näkökulmia sivuavia tai muuten kiinnostavia keskusteluja. Jätin ulkopuolelle esimerkiksi sellaisia kulttuurisen kansalaisuuden teemaa sivuavia lyhyitä keskustelukatkelmia, jotka eivät liity suoraan esineen käyttämiseen. Välttääkseni toisteisuutta ja tiivistääkseni temaattista fokusta, jätin pois aiheita löyhemmin käsitteleviä keskusteluja, lyhyitä tiedonantoja tai keskusteluja, tai joiden keskeiset teemat tulevat havainnollistetuksi jossakin muussa artikkelissa käsittelemässäni esimerkissä. Niinpä tarkastelen artikkelissani haastattelukatkelmia kaikkiaan 18 eri haastattelusta.

Tukeudun menetelmällisesti teemalliseen sisällönanalyysiin (Franzosi 2004, 6) ja sivuan narratiivista tutkimusta (ks. Kurki 2020; Laurén 2020; Riessman 2012; Hyvärinen 2010; Cortazzi 2001). Analyyttisenä päätehtävänä oli sisällöllisten teemojen erittely (Puusa 2020, 146–149) eli analyttinen tematisointi (Hirsjärvi ja Hurme 2015, 141–143). Analyttinen tematisointi tarkoittaa, että tarkastelin aineistoa aluksi temaattisesti sen mukaan, missä mielessä aineistoon valikoituneiden esineiden käyttäminen tulee esiin (mts. 147–149). Ja koska lähestyin analysoitavia keskustelunkohtia temaattisesti, tutkimus ei kohdistunut varsinaisesti haastattelun rakenteeseen tai vuorovaikutukseen (ks. Riessman 2012, 4; vrt. Korolainen 2012, 39–40).⁷ Analyysin edistyessä lähestyin pikkuhiljaa kulttuurisen kansalaisuuden teoreettista viitekehystä täsmentävien analyttisten kysymysten avulla (Ruusuvoori et al. 2010, 13). Kiinnitin yleisesti huomiota, mihin asiayhteyteen esineestä kertominen painokkaimmin liittyy: liittyykö se kansalaisuuteen, työelämässä olemiseen vai onko taustalla sukuhistoria, ruokakulttuuri tai joku muu konteksti? Esineen käyttämisen kontekstien erotteleminen oli esiyymmärryksen muodostamista aineistosta. Lisäksi erittelin tarkemmin sitä, mainitaanko

5 Pidän tutkimuksen alkuvaiheessa silmällä esimerkiksi standardoituja luokitusjärjestelmiä, joita käytetään museoesineiden luetteloinnissa ja analysoinnissa.

6 Tästä syystä jätin analysoimatta tarkemmin keskustelut kuvallisista tai kirjallisista esityksistä, kuten valokuvista, maalauksista, kirjoista, asiakirjoista, veistoksista ja koriste-esineistä. Jotta fokus olisi arkisissa käyttöesineissä, jätin lisäksi leluja, vaatteita ja koruja sekä rakennuksia, niiden osia ja kulkuneuvoja käsittelevät keskustelut tarkasteluni ulkopuolelle.

7 Toki haastattelut ovat haastattelijoiden ja haastateltavien vuorovaikutuksen tulos, mutta tämän tutkimuksen painotus on enemmän siinä, mistä puhutaan kuin siinä, miten puhutaan (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 104).

haastattelukatkelmissa esineen käyttämisestä kertomisen yhteydessä sellaisia kulttuurisiin elämäntapoihin, oikeuksiin tai niiden epäämiseen kytkeytyviä asioita, jotka voisi kytkeä kulttuurisen näkyväksi (ja kuulluksi) tulemisen, mukana olemisen ja elämäntapojen ylläpitämiseen (ks. Pakulski 1997; Borren 2008; Paller 2019). Painotan artikkelissani aina yhtä pääteemaa kunkin esineen kohdalla, vaikka tarkasteleman keskustelunkohdan voi kytkeä paikoin useampaankin teemaan. Pysin tarkastelemaan aihetta monipuolisesti eri yhteyksissä, joten artikkelini analyttinen osa on jaoteltu kolmeen alalukuun kulttuurisen näkyväksi tulemisen, mukana olemisen ja elämäntapojen ylläpitämisen teemojen mukaan.

Näkyväksi tuleminen

Tutkimuksen lähtökohtana oli keskittyä niihin keskustelukohtiin, joissa haastateltava tuo esiin yhden mukana kulkevan tai tärkeän käyttöesineen. Valitsin joko haastateltavalle ensimmäisenä "mieleen tulleen" tai keskustelussa ensimmäisenä esiin ottamansa esineen. Aloitan analyttisen tarkastelun haastattelusta, jossa tällainen esine on matkalaukku (H2). Analysoimassani haastattelunkohdassa Itä-Suomesta pääkaupunkiseudulle muuttanut mies kertoi puisesta matkalaukusta (ja lompakosta), että esineet ovat peräisin hänen isoisältään. Haastateltavan mukaan esineet ovat hänelle tärkeitä siksi, koska ne liittyvät hänen sukuhistoriaansa. *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita* -hankkeessa rajat ovat lähtökohtaisesti ajateltu väljästi niin, että haastateltava voi lähestyä rajatematiikkaan haluamastaan suunnasta. Tästä syystä käsite raja voikin viitata erilaisiin asioihin, niin maantieteellisiin kuin kulttuurisiin tai symbolisiin rajoihin. Matkalaukkuesimerkissä raja tulee esiin esineen käyttämisestä kertomisessa, kun haastateltava kertoi, että hänen käsityksensä mukaan nämä esineet ovat olleet käytössä isoisänsä matkoilla Neuvostoliitossa (tai sitä ennen Venäjällä) ja siinä mielessä ne ovat ylittäneet valtiollisia rajojakin.

Tarkastelin haastateltavan kertomusta matkalaukusta temaattisen sisällönanalyysin keinoin aluksi siltä kannalta, miten esineiden käyttäminen tulee esiin. Tässä tapauksessa esineen käyttäminen viittaa yhtäältä siihen, että isoisä oli käyttänyt laukkuja matkoillaan. Lisäksi haastattelusta käy ilmi, että sittemmin matkalaukku on ollut käytössä haastateltavalla itsellään, kun siinä on välillä säilytetty astioita. Tämän lisäksi analysoin kulttuuriseen kansalaisuuteen kytkeviä analyttisiä teemoja. Symbolisen näkyväksi tulemisen teema hahmottuu tässä esimerkissä matkalaukun käyttämisen yhteydessä siltä kannalta, kun haastateltava tuo esiin perhepiiriä laajemman yhteiskunnallisen näkökulman. Se tulee esiin, kun haastateltava kertoi, että isoisänsä oli muuttanut köyhästä Itä-Suomesta töihin pääkaupunkiseudulle. Hän toi esiin, että laukku kytkeytyy itäsuomalaisuuteen ja symbolisoi köyhyyttä niin, että hänen sukulaisensa oli muuttanut (köyhästä) Itä-Suomesta töihin pääkaupunkiseudulle. Temaattinen tulkintani tässä kohden on siis, että laukku on aikanaan tuonut näkyväksi itäsuomalaista köyhyyttä. Kehittyvän pääkaupunkiseudun ja köyhtyvien maakuntien tulkinnallisessa kontekstissa laukussa on ikään kuin köyhyyden leima.

Täsmensin analyysiani kiinnittämällä huomiota symbolisen näkyväksi tulemisen ohella konkreettiseen näkyväksi tulemiseen. Matkalaukusta kertoessaan haastateltava arvioi, ettei laukku ole välttämättä ollut aikanaan arvokas (rahallisesti). Toisaalta haastateltavan mukaan laukkuun liittyy säilyttämisen ja sen myötä arvostuksen ketju sukupolvelta toiselle. Lisäksi tuli esiin, että laukun tunnearvo on suuri ja henkilökohtainen. Tässä yhteydessä haastateltava pohti, että jos joku ei tietäisi kyseisen laukun tarinaa, niin vastaavaa esinettä voisi käyttää vaikkapa halkovasuna. Haastateltava korosti kuitenkin, etteivät laukku (ja lompakko) ole

”esiteltävä” asia tai ylpeilyn aihe, ja ettei laukulla liene nykyäänkään haastateltavan arvion mukaan merkittävää rahallista arvoa. Tämä haastateltavan pohdinta ilmentää sitä, miten laukku tuo näkyväksi köyhyyteen tai vaatimattomuuteen liittyvää tematiikkaa käytännössä nykyäänkin. Matkalaukun käyttäminen muisto- ja säilytysesineenä liittyy konkreettisen näkyväksi tulemisen teemaan niinkin, että laukku on esillä nykyään haastateltavan kotona, ja että vieraat ovat kiinnittäneet siihen huomiota. Niinpä tässä haastattelussa symbolinen ja konkreettinen näkyväksi tuleminen ilmenevät sekä nykypäivän kontekstissa kodin yksityisessä piirissä, että sukuhistorian kontekstissa yhteiskunnallisena ja kulttuurisena asiana.

Edellä havainnollistuu, kuinka analyttinen huomio vaihtelee tutkimuksessani esineen käyttämisestä sellaisiin muihin teemoihin, kuten köyhyyteen, joita voi tarkastella esimerkiksi kulttuurisen näkyväksi tulemisen kannalta. Kiinnitin temaattisessa analyysissäni huomiota lisäksi siihen, millä tavoin kulttuurisen näkyväksi tulemisen teeman symbolisuuden ja konkreettisuuden painotukset tulevat esiin. Eräässä tarkastelemassani keskustelussa puhutaan karjalaisista käspaikoista, jotka olivat Suomessa syntyneellä ja nykyään asuvalla haastateltavalla (nainen) mukanaan hänen asuessaan opiskeluaikanaan Saksassa (H1). Käspaikat olivat hänelle tuolloin ja ovat edelleen tärkeitä esineitä siksi, että ne edustavat naisten käsityöperinnettä ja tuovat sen symbolisesti näkyväksi (ks. Pakulski 1997; Borren 2008). Symbolisuuden lisäksi käspaikat hahmottuvat konkreettisemmalta näkyväksi tekemisen kannalta, kun haastateltava mainitsi, että käspaikat olivat Saksassa asuessa hänelle eräänlaisia ”elämäkumppaneita” ja samalla kodin käyttöesineitä. Esineen käyttämisen näkökulma korostuu näiden esineiden ”arkipyhyden” ideassa, joka haastateltavan mukaan liittyy siihen, että tekstiilejä huolletaan ja käsitellään huolellisesti.

Tarkastelin analyysissäni myös kulttuuriseen mukana olemisen ja elämäntavan ylläpitämisen liittyviä teemoja, joten syvennyn käspaikkojen vaalimiseen ja matkalaukkuesimerkkiinkin tältä kannalta vielä myöhemmin artikkelissani. Sitä ennen kiinnitän huomiota metodologisesti vielä siihen, miten analysoimani teemat hahmottuvat tulkinnallisen työn myötä. Ne eivät erotu välttämättä selvärajaisina jaksoina haastattelukeskusteluissa, joten tässä mielessä analyttinen rajaaminen on aina tutkijan tulkintoihin perustuvaa toimintaa (Riessman 2012, 4–9). *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita* -hankkeen myötä tehdyt tutkimushaastattelut ovat monipuolinen lähtökohta analyttisten rajausten ja valintojen tekemiselle ja aiheen tarkastelemiseksi eri kannoilta. Edellä matkalaukun ja käspaikan yhteydessä huomio oli kodin piirissä, joten valitsin näiden rinnalle tarkasteltavaksi sellaisiakin esimerkkejä, joissa painotus on enemmän julkisessa tilassa. Syvennynkin seuraavassa kulttuurisen näkyväksi tulemisen teemaan julkiseen tilaan astumisen kannalta. Sivuan samalla näkyväksi ja kuulluksi tulemisen teemojen suhdetta. Yksi haastateltava (nainen) kertoi, kuinka näkövammaisille tarkoitettu valkoinen keppi on tärkeä esine hänelle, koska se on auttanut häntä ylittämään erilaisia symbolisia rajoja (H4). Esineen käyttäminen tulee esiin symbolisen kulttuurisen näkyväksi tulemisen teemaan kytkeytyen sekä leimaamisen (*stigmatisation*) että holhoamattomuuden näkökulmista (Pakulski 1997, 80). Asian käytännöllinen puoli taas korostuu, kun haastateltava kertoi, miten hän oli ”päjänyyt” aikuisikään asti ilman valkoista keppiä. Hän oli ottanut sellaisen käyttöön vasta, kun sitä tarjottiin hänelle koulutuksessa. Ottamalla esineen käyttöön hän oli siis ylittänyt symbolisen rajan näkyväksi tulemisen suhteen. Tämä tulee ilmi, kun haastateltava kertoi, että valkoinen keppi ”leimaa” häntä ihmisenä. Toisaalta haastateltava mainitsi, ettei leimaaminen ole välttämättä ”kauhea juttu” ja ettei ”leimaamisesta” pidä välittää. Konkreettisen näkyväksi tulemisen teema ja esineen käyttäminen tulevat esiin etenkin siinä, kun haastateltava korosti, että leimaamisesta huolimatta keppi on kuitenkin

osoittautunut käytännölliseksi apuvälineeksi. Valkoisesta kepeistä on ollut apua haastateltavan mukaan esimerkiksi siksi, koska kepin selkeästi erottuva värikäs pää auttaa hahmottamaan ympäristöä. Näkyväksi tulemisen teema tulee esiin lisäksi siinä, kun haastateltava kertoi, että toisinaan ihmiset ovat henkilökohtaisestikin kommentoineet tai kysyneet kepeistä ja sen käyttämiseen liittyvistä kokemuksista.

Kun aineistoa tarkastelee julkisen tilan kannalta, näkyväksi ja kuulluksi tulemisen teemat voivat tulla esiin myös esiintymisjännityksen yhteydessä, kuten seuraavassa esimerkissä. Haastattelussa käsitellään symbolisia rajoja esiintymisjännityksen, tunteiden kohtaamisen ja käsittelyn kannalta (H6). Haastateltava (mies) kertoi, että karaokemikrofoni on hänelle tärkeä esine, joka liittyy symbolisten rajojen ylittämiseen. Analysoin tämän haastattelun kohdalla sitä, kuinka oikeus yhteiskunnalliseen mukana olemiseen ja näkyvyyteen hahmotuu sivuun jättämisenä (Pakulski 1997, 80) ja tavallaan, miten oikeus olla erilainen toteutuu (Rosaldo 1994, 57, 61–61; Pakulski 1997, 83; ks. Beaman 2016, 850–851). Haastateltava kertoi sivuun jättämisen teemaan liittyen, kuinka jo kouluaikana hän oli oppinut jännittämään esiintymistä, ja sittemmin työelämässä tämä oli häntä harmittanut ja rajoittanut. Lopulta hän oli kuitenkin rohkaistunut laulamaan karaokea jännittämisestään huolimatta, mistä haastateltavan mukaan oli alkanut hänen karaoken laulamisen harrastaminen. Mikrofoni ja siihen tarttuminen (esineen käyttäminen) edustavat näin esiintymistä ja julkiseen tilaan astumista.

Tässä yhteydessä pohdin lisäksi näkyväksi ja kuulluksi tulemisen eroa esineen käyttämisen kannalta. Karaokemikrofonin käyttämisessä on kyse näkyväksi tulemisesta esiintymisen ja sosiaalisen itsevarmuuden lisääntymisen yhteydessä. Sen lisäksi mikrofonin käyttäminen liittyy konkreettisestikin ajateltuna kuulluksi tulemiseen, äänen vahvistamiseen (ks. Paller 2019, 5). Karaokelaulamisen kontekstissahan äänen kuuluminen on esiintymisen yksi edellytys. Näin ajateltuna äänen kuulluksi tuleminen viittaa toki eri asiaan kuin vaikkapa sellaisen asioiden kuin äänioikeuden tai äänestämisen yhteydessä. Kulttuurisen kansalaisuuden ja etenkin omaehtoisuuden kehyksessä on kuitenkin luontevaa ajatella, että äänen kuulluksi saamista ja kuuntelemista voi lähestyä omaehtoiseen äänenkäyttöön konkreettisestikin liittyvänä asiana. Virallisen ja omaehtoisen jännitettä ilmentää sekin, miten haastateltava kertoi karaokelahjastuksensa aluksi ajatelleensa, ettei karaoke ole ”oikeata esiintymistä”. Näin haastateltava reflektoi sivuun jäämisen ja mukana olemisen kokemuksiaan marginalisoidulla karaokea. Karaoke tulee esille haastattelussa ristiriitaisena asiana ja asian kerroksellisuus vain korostuu, kun haastateltava jatkoi kertoen siitä, miten karaokemikrofonin avulla voitettu esiintymispelko johti myöhemmin siihen, että hän oli esiintynyt teatterissa. Hän kertoi kokeneensa, että tämän myötä elämänlaatu oli parantunut ja hänen kokemansa sisäinen ”happamuus” oli vähentynyt.

Näkyväksi tulemisen tematiikka liittyy esiintymiseen ja estradilla olemiseen myös eräässä sisarusten haastattelussa (H11), jossa toinen haastateltavista (mies) kertoi 50-vuotislahjaksi saamastaan tuohikontista. Kontti on ollut haastateltavalla käytössä perinnepuvun osana muun muassa silloin, kun hän on pukeutunut ”vanhanaikaiset” vaatteet juhlia varten tai muissa tilaisuuksissa. Kontti on käytännöllinen osa asukokonaisuutta, sillä haastateltava kertoi, että kontin sisälle on hyvä laittaa vaikkapa vaihtokengät. Toisaalta kontti on koriste-esine ja muisto lahjan antajasta. Sekä symbolisen että konkreettisen näkyväksi tulemisen teemat tulevat esiin, kun haastateltava kertoi suunnitelmistaan lähteä vappuajelulle vanhalla mopedillaan kyseiset perinnevaatteet päällä ja kontti selässä. Haastateltava arveli, että vanhat esi- neet ja asut saattaisivat kiinnostaa ihmisiä. Aiempiin kokemuksiinsa nojaten hän lisäsi, että

monet ihmiset ovat halunneet kokeilla ja katsoa tarkemmin konttia, ja että ihmiset ovat heti "sinut" ja "samalla aaltopituudella" hänen kanssaan kontin ja asun nähtyään. Näinkin esineen käyttäminen voi kutsua osallistumaan ja keskustelemaan julkisessa tilassa.

Esillä olemisen lisäksi yksi huomion arvoinen näkyväksi tekemiseen liittyvä näkökulma on kuvallisissa käytännöissä. Aineistossa tämä tulee esiin valokuvauksen yhteydessä, kun yhdessä haastattelussa Virossa Suomeen muuttanut, sukujuuriltaan inkerinsuomalainen nainen kertoi isoäitinsä kamerasta, joka on aina kulkenut hänen mukanaan (H9). Kulttuurintutkija Tuulikki Kurki (2021) tarkastelee tätä haastattelua toisaalla, joten pyrin seuraavassa valottamaan haastattelua nimenomaan esineen käyttämisen ja näkyväksi tulemisen kannalta. Haastattelussa tulee esiin, että kamera on ollut haastateltavalla käytössä, vaikkakin se nykyään on muistoesine, koska kameran takakansi on rikki. Kysymys kulttuurisesta näkyväksi tulemisesta suhteessa esineen käyttämiseen tulee esiin tässä yhteydessä useammalta kannalta. Sivuun jättämisen, leimaamisen ja yhtäläistämisen teemat tulevat esiin, kun haastateltava kertoi, että Virossa hän on kokenut saaneensa olla enemmän oma itsensä (ei yhtäläistämisen painetta), kun taas Suomessa hän on kokenut itsensä maahanmuuttajaksi ja tähän liittyen oli joutunut kokemaan koulukiusaamistakin (sivuun jättäminen ja leimaaminen) (ks. Kurki 2021, 89–92). Kameran käyttäminen liittyy näihin teemoihin niin, että haastateltava oli Suomeen muuttamisen jälkeen vierailut aika ajoin tapaamassa vanhempiaan Virossa, ja näillä matkoilla hän halusi valokuvata. Hän on ikuistanut muistoja Virossa, koska Suomessa elämä on ollut erilaista. Haastateltava kertoi lisäksi, että valokuvien katseleminen albumeista on lievittänyt koti-ikävää ja että valokuvaamalla hän on voinut tallentaa muistoja helposti. Valokuvaamalla hän on tehnyt näkyväksi elämäntilannettaan, jossa hän elää kahdessa kulttuurissa ja niiden välillä. Kameran käyttäminen on erilaisuuden dokumentoinnin väline, ja samalla se toimii tämän erilaisuuden käsittelemisen välineenä.

Mukana oleminen

Mukana olemisen ja sivuun jäämisen tematiikkaa käsittelin jo karaokemikrofoniesimerkissä julkiseen tilaan astumisen yhteydessä. Sen lisäksi mukana olemisen teema voi esiintyä kodin ja perheen konteksteissa, kuten haastattelussa, jossa (nainen) kertoi lapsuudenkodistaan peräisin olevasta keittiöveitsestä (H7). Veitsi on haastateltavalle tärkeä, koska se tuo mieleen hänen isoäitinsä sekä muita lapsuusmuistoja. Taustalla on tässäkin suvun tarina ja sukuun liittyvät perhemuistot, kuten edellä matkalaukun ja käspaikkojen yhteydessä. Tällä kertaa esineen käyttämiseen viitataan, kun haastateltava kertoo, kuinka 1940-luvulla keittiöveitsi oli rikkoontunut. Kun muut perheenjäsenet olisivat heittäneet veitsen menemään korjauskelvottomana, haastateltavan isoäiti oli ottanut sen talteen ja vienyt sepälle korjattavaksi. Tästä oli haastateltavan mukaan muodostunut perheen sisäinen pieni kertomus, anekdootti. Lisäksi haastattelussa käy ilmi, että veitsi oli korjauksen jälkeen käytössä ja että haastateltava oli ottanut sen itselleen 1980-luvulla äitinsä jäämistöstä. Temaattiselta kannalta esimerkki kytkeytyy tulkinani mukaan pikemminkin mukana olemiseen teemaan kuin vaikkapa näkyväksi tulemisen teemaan. Tätä tukee se, kun haastateltava kertoi, että isoäiti oli hänelle hieman etäinen henkilö, mutta perheen veitsianekdootti kuitenkin lähensi perhettä, kun mummosta tuli tutumpi. Tätä kautta mukana oleminen liittyy perheen (suvun) kontekstiin ja kytkeytyy myös veitsen käyttämiseen.

Jos edellä mukana olemisen teema liittyy perheen sisäiseen dynamiikkaan, niin seuraavassa esimerkissä keskeinen konteksti on taas työelämä. Haastatteluja tehtiin Suomen lisäksi

Virossa ja Ruotsissa muun muassa *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita* -hankkeen työpajojen ja seminaarien yhteydessä. Yhteen tällaiseen työpajan yhteydessä tehtyyn ryhmähaastatteluun (H14) osallistui seitsemän Suomesta Ruotsiin töihin tai muusta syystä muuttanutta henkilöä. Nostan tästä haastattelusta esiin kuitenkin vain yhden esimerkin havainnollistaakseni, miten tutkimani teemat tulevat esiin ruotsalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä mukana olemisen yhteydessä. Yksi ryhmähaastatteluun osallistuneista haastateltavista (nainen) oli tuonut haastatteluun mukanaan vanhan termoskannun. Hän kertoi, että oli nähnyt sellaisen 1970-luvulla työpaikkansa kahvihuoneessa ja oli ostanut silloin itselleen samanlaisen kannun edullisen hinnankin vuoksi. Yhteiskunnassa mukana olemisen teema tulee esiin niin, että esineen käyttäminen liittyy työssä käymiseen ja työpaikan käytäntöihin. Tämä liittyy kulttuuriseen kansalaisuuteen lisäksi siksi, että termoskannusta kertominen valottaa yleisesti sitä, että työntekijöiden oikeus taukoihin on toteutunut myös Suomesta Ruotsiin töihin muuttaneiden osalta. Näin on etenkin, jos ajatellaan, että työpaikan kahvihuoneen käytäntöjen tunteminen kertoo yleisesti työpaikkakulttuurissa mukana olemisesta. Haastateltava kertoi lisäksi, että termoskannuun kiteytyvät muistot kaikista niistä asunnoista, joissa hän on Ruotsissa asunut. Esine oli jäänyt käytöstä noin kymmenen vuotta sitten, eikä se ole ollut esillä haastateltavan kodissa.

Mukana olemisen teema tulee esiin aineistossa myös työ- ja perhe-elämää yleisempänä poliittisyhteiskunnallisena asiana, kuten seuraavassa kirstuun liittyvässä esimerkissä.⁸ Haastateltava nainen kertoi Vienan Karjalasta peräisin olevasta, hänen isovanhemmilleen aiemmin kuuluneesta kirstusta ja siinä säilytettävistä vanhoista tekstiilikäsistöistä, kuten lapiasista, liinoista, pyyhkeistä ja muista (H5). Lisäksi sivuun jättämisen teema tulee esiin, kun haastateltava kertoi, että kirstu liittyy lisäksi hänen karjalaiseen taustaan kytkemäänsä elävyyteen. Hän kertoi esimerkiksi kokeneensa olleensa luonteeltaan erilainen kouluaikana Pohjois-Suomessa. KIRSTUN KÄYTTÄMISEN NÄKÖKULMASTA KATSOTTUNA YHTEISKUNNALLINEN MUKANA OLEMISEN TAI PIKEMMINKIN POISSULKEMISEN TEEMA TULEE ESIIN, KUN HAASTATELTAVA MAINITSI, ETTÄ HÄNEN ISOVANHEMPPANSA OLIVAT JOUTUNEET LÄHTEMÄÄN 1920-LUVULLA VIENASTA SUOMEEN. TODENNÄKÖISESTI SOLOVETSKISTA PERÄISIN OLEVA KIRSTU TULI HEIDÄN MUKANAAN, KUN KIRSTUA KÄYTETTIIN KANTO- JA SÄILYTYSTARKOITUKSIIN. NYKYÄÄN KIRSTU ON KÄYTÖSSÄ NIIN, ETTÄ HAASTATELTAVAN MUKAAN KIRSTUSSA SÄILYTETÄÄN VAATTEITA, LIINAVAATTEITA JA MUUTA ERI PUOLILTA MAAILMAA PERÄISIN OLEVAA ESINEISTÖÄ. HAASTATELTAVA SIVUSI YHTEISKUNNALLISEN MUKANA OLEMISEN JA POISSULKEMISEN TEEMAA MAINITTESSAAN, ETTÄ NÄMÄ ESINEET OVAT KONKREETTINEN TODISTUS SIITÄ, ”MIHIN KUULUU”, ETTÄ ”ON ELETTY” JA ETTÄ ON ”OLTU TEKEMISISSÄ MAAILMAN KANSSA”. NÄIN KIRSTU SISÄLTÖINEEN MUISTUTTAHAASTATELTAVAA SIITÄ, ETTÄ HÄNEN ISOVANHEMPPANSA OLIVAT JOUTUNEET LÄHTEMÄÄN KODISTAAN PAKOON POLIITTISISTA SYISTÄ.

Elämäntapojen ylläpitäminen

Pakulski (1997, 80) tuo sen esiin kulttuurisen kansalaisuuden yhteydessä oikeuden elämäntapojen (*lifestyle*) (ja identiteetin) ylläpitämiseen vastakohtana yhteiskunnalliseen yhtäläistämiseen (*assimilation*). Materiaalisen kulttuurin kannalta kiinnostavaa elämäntavan ylläpitämisessä on se, miten tavallisuuden ja erilaisuuden vuorovaikutus ja siihen mahdollisesti liittyvät pakot ilmenevät esineiden käyttämisessä. Esimerkiksi evakkoon lähteminen liittyy

8 Lisäksi kahta soittimia (H13 ja H16) ja yhtä urheiluvälineitä (H15) käsittelevässä haastattelussa yhteiskunnassa mukana olemisen teema tulee esiin yleisellä tasolla kuten kirstuesimerkissä. Tiivistetysti sanottuna näissä tapauksissa soittimet ja pelivälineet, erityisesti niillä soittaminen ja pelaaminen yhdessä ovat auttaneet ihmisiä luomaan sosiaalisia suhteita ja kotiutumaan uuteen kotimaahan.

niin elämäntavan kuin täysivaltaisuuden menettämiseen myös materiaalisessa mielessä, sillä pakotettuina lähtemään kodeistaan, ihmisillä ei ole välttämättä mahdollisuutta vapaasti valita mukaan ottamia esineitä. Evakkokokemukset tulevat esiin *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita* -hankkeen haastatteluissa muun muassa siltä kannalta, miten käyttöesine voi muuttua muistoesineeksi (Laurén 2020; ks. Savolainen 2015, 226–228). Tarkastelen seuraavaksi haastattelua, jossa haastateltava (nainen) kertoi äitinsä evakkomatkalta vuonna 1939 talvisodan syttyessä Salmista mukaan ottamia esineitä, kuten kuparisesta kahvipannusta sekä hopealusikoista ja kahvikupeista (H10). Esineet ovat merkityksellisiä haastateltavalle sen takia, että evakkomatkalta voitiin ottaa mukaan vain vähän irtaimistoa. Haastateltava kertoi myös, että kyseiset esineet ovat olleet hänen suvussaan ”arvokkaassa asemassa”. Kahvipannun käyttämisestä hän taas kertoi, että evakkomatalla siinä olisi ollut sisällä kahvia (tai sokeria). Kahvipannun käyttäminen säilytysastiana kertoo tulkintani mukaan siitä, että tapoja ja tavallisuutta ylläpidettiin evakkomatkan aikana. Kahvin keittämisestä ei luovuttu, vaikka jouduttiin lähtemään tien päälle. Nykyään kahvipannu tai edellä mainitut muut astiat eivät ole enää käytössä, vaan ne ovat esillä vitriinissä. Lisäksi haastateltava kertoi, että hänen kokemansa kaihon tunne voi kummuta näihin esineisiin liittyvistä tarinoista, ja että esineet muistuttavat lisäksi siitä, että suvun juuret ovat ”sirpaleina”. Kokemukset elämäntavan ylläpitämisestä eivät ole palanneet tunnetasolla ennalleen evakkoon lähtemisen vuoksi. Kipeiden asioiden esillä oleminen, muistaminen, niistä muistuttaminen ja niiden käsittely kietoutuvat toisiinsa, kuten edellä on jo tullut esiin useammankin esimerkin yhteydessä hieman eri painoituksin.

Evakkotematiikka tulee esiin myös haastatteluissa, joissa äiti ja tytär kertovat erikseen ja välissä yhdessä keskustellen tärkeistä mukana kulkevista esineistään (H17a ja b). Äiti kertoi neulatyynystä, joka liittyy haastateltavan kokemaan talvisodan aikaiseen evakkomatkkaan ja on tärkeä esine, koska se on auttanut häntä muistelemaan menneisyyttä (H17a; ks. Kurki 2021, 92–95). Hän mainitsi, että oli siskonsa esimerkin tavoin pakannut käsityövälineet koulureppuunsa evakkoon lähtiessä. Lisäksi haastateltava kertoi virkanneensa kiireesti neulatyynyn siskonsa käsitöiden langanpätkistä. Sen täytteenä hän oli ottanut satunnaisesti tilkkuja ompelukoneen laatikosta. Haastattelusta käy ilmi myös, että neulatyyny on kulkenut mukana evakkomatkasta lähtien, ja että se on ollut käytössä ja säilössä käsityöpussissa muiden tarvikkeiden joukossa. Haastateltava kertoi avanneensa neulatyynyn hiljattain ja tällöin muistaneensa tyynyn sisällä olevien tilkkujen alkuperästä ainoastaan palan samettikangasta, josta hänelle oli tehty lapsena leninki koulun joulujuhlaan. Hän kertoi lisäksi, että neulatyyny on vaatimaton, ”ihan rihkamaa”, mutta samalla se on ”kaikkein paras [muistojen] tilkkujen sarja”. Huomio liittyy evakkokokemuksen näkyväksi tulemiseen ja sen lisäksi elämäntapojen ylläpitämisen teemaan siinä mielessä, että esine edustaa itsellisyyttä. Käsiyövälineet ja -tarvikkeethan haastateltavan mukaan ovat olleet käytössä koko elämän ajan. Tulkintani mukaan esineet liittyvät elämäntapaan, jossa itse tekemisellä on tärkeä rooli läpi elämän: se opitaan lapsena ja se välittyy sukupolvelta toiselle. Siinä kehyksessä parsimis-, ompelu- ja muut sellaiset välineet ja niiden käyttämisen osaaminen on välttämätöntä, jotta voi olla täysivaltainen, itsenäisesti pärjäävä henkilö, joka ei ole riippuvainen muista, esimerkiksi isoveljistä tai -sisarista.

Tässä kaksoishaastattelussa tytär (H17b) taas kertoi lasimaljakosta, joka on kulkenut mukana hänen elämässään. Tosin haastateltavat keskustelivat välillä yhdessä. Lasimaljakko on peräisin haastateltavan isoäidiltä ja se liittyy lapsuusmuistoihin, erityisesti muistoon isoäidin syntymäpäiviltä vuodelta 1967. Haastateltava muisteli, että oli ollut kaunis kesäpäivä

ja tunnelma oli ollut hyvä ja odottava, sillä vieraita oli tulossa. Radiossa oli kuitenkin uutisoitu Robert Kennedyn ampumisesta, mikä haastateltavan mukaan ”leikkaisi kaiken kivan” juhlapäivästä. Uutinen oli tuntunut kouluikäisestä lapsesta ahdistavalta, mitä tuntemusta entisestään saattoi vahvistaa haastateltavan arvion mukaan se, että valtaosa syntymäpäivävieraista oli siirtokarjalaisia. Hän arveli, että ahdistuksen taustalla olisi ollut jaettu pelko ja epätietoisuus siitä, oliko sota jälleen syttymässä. Haastateltava jatkoi kertoen, että maljakkoo oli ollut haastateltavan äidillä lasivitriinissä, mutta sittemmin hänellä itsellään käytössä. Kukkien laittaminen maljakkoon liittyi haastateltavan kertomuksessa muistojen lisäksi kodista huolehtimiseen ja sen esteettiseen järjestykseen. Elämäntavan ylläpitämisen teema on tässä yhteydessä käytännöllinen ja esteettinen asia. Maljakkohan symboloi sukujuurien näkyväksi tulemisen lisäksi esteettistä elämäntapaa siltä kannalta, että kauneuden ja siisteyden eteen on nähty vaivaa.

Esteettiskäytännöllisen elämäntavan ylläpitäminen tuli esiin jo edellä kertomuksessa käspaikoista (H1). Haastateltava painotti, että hänelle erityisen tärkeät ovat hänen anoppinsa antamat Äänislinnan käspaikat, jotka muistuttavat siitä, että suvun naiset ovat olleet käsitöiden osaajia. Käspaikkojen käyttäminen, niiden näkyvillä oleminen ja niistä huolehtiminen liittyvät ja tuovat näkyväksi nimenomaan sellaista elämäntapaa, jossa taidokkaita käsitöitä on tehty itse ja jossa niistä on huolehdittu. Käsitöiden tekemisen ja elämäntavan kytkös tulee esiin myös haastattelussa, jossa haastateltava (nainen) oli valinnut tärkeäksi esineeksi äitinsä vanhan kinnasneulan (H3). Esineen käyttäminen tulee esiin, kun haastateltava kertoi, että neula on tärkeä hänelle siksi, että hänen äitinsä oli tehnyt sellaisella neulalla paljon kintaita ja opettanut kintaantekotaidon haastateltavalle. Lisäksi parissa kohtaa haastattelun aikana hän pohti ja näytti haastattelijoille, millä tavoin kinnasneulalla neulotaan. Elämäntavan ylläpitäminen tulee esiin tässä siten, että neula ja sen käyttäminen edustavat käsitöiden tekemistä. Täsmällisemmin se ilmenee haastateltavan kertomuksessa esimerkiksi, kun haastateltava kertoi tehneensä mattoja ja valmistaneensa itse vaatteita lapsilleen, kun nämä olivat pieniä. Haastateltava käytti ilmaisua ”omatekemät pittää olla” viitatessaan siihen, ettei kaikkia vaatteita ostettu kaupasta. Tähän liittyen haastateltava mainitsi, että hän muistuttaa äitiään siinä, että hänkin teki paljon (käsi)töitä, eikä ”istunut jouten yhtään”.⁹ Käsitöiden tekemisen lisäksi haastateltava kertoi käyneensä myös palkkatyössä kodin ulkopuolella. Erilaisuuden ja tavallisuuden vuorovaikutuksen voi tässä ajatella kytkeytyvän modernisaation, kaupungistumisen ja palkkatyön yleistymisen prosesseihin. Edellä neulatyynynkin yhteydessä tuli esiin, ettei käsityökulttuurisessa elämäntavassa välttämättä olla riippuvaisia kaupasta saatavista vaatteista. Näissä esimerkeissä hahmottuu erilaisten elämäntapojen kohtaamispiintoja, yhtäältä moderni palkkatyö, jossa vapaa-aika on joutenoloa ja tavarat hankitaan kaupasta ja toisaalta agraarinen omaehtoisuuden kulttuuri, jossa miltei kaikki valmistetaan itse ja jossa ei ole sellaista asiaa kuin vapaa-aika.

Moderni elämänmeno ja muodikkaus suhteessa käsityöorientoituneeseen itse tekemisen ja traditionaaliseen elämäntapaan tulevat esiin myös haastattelussa, jossa käsitellään käsilaukun nahkaremmiä (H8). Haastateltava nainen kertoi, että hän oli saanut äidiltään joskus käsilaukun, josta hän oli myöhemmin siirtänyt remmin toiseen, nykyään käytössä olevaan laukkuun. Siksi remmi on tärkeä esine haastateltavalle. Kulttuurisen näkyväksi tulemisen ja elämäntavan ylläpitämisen teemat tulevat esiin muodikkouden näkökulmasta niin, että

9 Haastateltava kertoi lisäksi näkyväksi tulemisen teemaan liittyen siitä, että on näyttänyt kinnasneulaa kotonaan vierailleille ihmisille ja kysynyt heiltä, tietävätkö he, mikä kyseinen esine on.

haastateltavan mukaan remmi kantaa mukanaan muistoa hänen äitinsä nuoruudesta ja muodikkuudesta. Elämäntavan ylläpitäminen näyttäytyy ennemminkin kestävästä kulutuksesta yhteydessä kuin muotiin liittyvänä nostalgisointina. Haastateltavahan toi esiin, että hänen mukansa kulkevilla arkisilla esineillä, olivatpa ne mitä hyvänsä, tulisi olla aina jokin merkitys. Tämä kommentti liittyy muistojen ohella kierrättämisen ideaan, siihen, ettei haastateltava koe tarvitsevansa hankkia kaikkia esineitä uutena. Samantyyppinen huomio tuli esiin jo edellä keittiöveitsiesimerkissä (H7), kun haastateltava mainitsi, että veitsi on sopiva lanttujen kuorimiseen, vaikka se onkin ”omituksen näköinen”. Näin veitsellä on spesifi käyttötarkoitus edelleen ja veistä käyttämällä jatketaan sitä haastateltavan isoäitiin liitettyä elämäntapaa, jossa käytännölliseksi osoittautuneita esineitä korjataan ja käytetään korjattuina enemmän kuin hankitaan rikkoutuneen tilalle uusi esine. Edellä myös tuohikontin käyttämiseen liittyvä esimerkki (H11) kytkeytyy perinteiden ja ”vanhanaikaisen” elämäntavan ylläpitämiseen.¹⁰

Kuluttamisen kysymykset, etenkin transnationaalisen materiaalisen kulttuurin tutkimuksen kontekstissa, voivat liittyä siihen, miten tuttua esinettä, asiaa tai ruokaa ei ole käytössä tai saatavilla siinä maassa, johon henkilö on muuttanut (ks. Povrzanović Frykman 2017; Hieta 2017). Tämä tulee ilmi tarkastelemassani haastattelukatkelmassa, jossa Belgiasta Suomeen muuttanut nainen kertoo friteeraus koneesta (H18). Se oli tullut haastateltavalle ensimmäisenä mieleen, koska friteeratut perunat ovat hänelle ikään kuin Belgian kansallisruoka. Kyse on haastateltavan isovanhempien jäämistöstä peräisin olevasta laitteesta, joka on yhä käytössä haastateltavan perheessä. Elämäntavan ylläpitämisen teema tulee esiin, kun haastateltava kertoi, että laitteella saa tehtyä ”oikeat aidot belgialaiset ranskalaiset”. Tällaiset perunat tulee haastateltavan kertoman mukaan tarjoilla tietynlaisista ”paperitötteröistä”. Hänen mukaansa paperipussit eivät ole välttämättömiä, mutta niitä käyttämällä voi tuoda esille belgialaista ruokakulttuuria esimerkiksi kyläilijöille. Elämäntapojen ylläpitämisen aspekti tulee esiin myös siinä, kun haastateltava korosti, että perunoiden tekeminen ja syöminen liittyvät perheen yhdessäoloon ja juhliin.

Lävistelmät

Tutkimukseni metodologisena päämääränä oli tarkastella kulttuurisen kansalaisuuden laajaa aihepiiriä niin, että transnationaalisuuden, valtioiden rajojen ylityksiin liittyvien esimerkkien ohella myös muunlaisista tilanteista saisi analyttisen otteen. Pakuskilta (1997) lainaamani jaottelu näkyväksi tulemisen, mukana olemisen ja elämäntapojen ylläpitämisen teemoihin on toimiva tältä kannalta, etenkin kun kyseiset teemat ajattelee temaattisina suuntaviivoina. Näin teemoilla on tarttumapintaa kertomusten analyttisessä jäsentelyssä monien erilaisten tilanteiden yhteydessä. Sen lisäksi tällaisen jaottelun avulla on mahdollista hahmottaa materiaalisen kulttuurin ja kulttuuristen oikeuksien vuorovaikutussuhteen ulottuvuuksia ja niiden eroja. Korostin matkalaukku (H2), käsipaikkoja (H1), valkoista keppiä (H4), karaokemikrofonia (H6), tuohikonttia (H11) ja kameraa (H9) käsitellessäni symbolisen ja konkreettisen näkyväksi tulemisen kietoutumista toisiinsa, mutta myös eroja tuli esiin. Esimerkiksi tarkastelemani kertomus matkalaukusta liittyy valtiollisiin ja alueellisiin rajoihin, kun taas valkoisen kepin käyttäminen kytkeytyy valtiollisten rajojen sijaan symbolisiin rajoihin. Molemmissa tapauksissa haastateltavat toivat esiin symbolisen leimautumisen.

10 Yhdessä tarkastelemassani haastattelussa (H12) keskustelijoina oli sisarukset (2) ja serkku, jotka pohtivat sitä, miten vanhoja astioita ei käytetä, koska niitä ei voi aina pestä astianpesukoneessa. Nykyaikaisen ja vanhojen esineiden aineellisen maailman kohtaaminen on tässä käytännöllinen kysymys.

Artikkelissa omiksi alaluvuiksi erottamani analyttiset teemat ovat suuntaa antavia sikäli, että monin paikoin nämä teemat limittyvät toisiinsa. Karaoke-mikrofonin, tuohikontin ja kameran käyttämisen yhteydessä sivusin kulttuurisen mukana olemisen teemaa osallistumisen ja sosiaalisen toiminnan näkökulmista. Tähän liittyen toin lyhyesti esiin, että urheiluvälineiden ja soittimien kanssa toiminen voi edesauttaa yhteiskunnassa mukana olemista (H13, 16, 17). Tulkintani mukaan näissä yhteyksissä temaattinen painopiste on osallistumisessa, vaikka kyseisiä haastatteluja voisi lähetystä osin esimerkiksi näkyväksi tulemisen näkökulmasta. Painotusten valitseminen on tulkintaa ja tässä mielessä tutkimuksen rajaukset ovat metodologisia valintoja (ks. Riessman 2012). Yksi esimerkki tekemistäni metodologisista linjanvedoista on, että lähestyin mukana olemisen teemaa kodin ja perheen kannalta, vaikka se lähtökohtaisesti viittaa yhteiskunnalliseen näkökulmaan kulttuurisen kansalaisuuden teorian viitekehyyksessä. Muun muassa keittiöveistä käsittelevän haastattelun (H7) yhteydessä nostin esiin mukana olemisen teeman perhepiirissä, kun taas kertomuksessa termoskannun käyttämisestä (H14) painotin ruotsalaista elämäntapaa ja työelämää.

Julkinen esiintyminen, perhe ja työelämä ovat keskeisiä tutkimuksessani esiin nostamiani kulttuurisen näkyväksi tulemisen ja mukana olemisen konteksteja. Toisaalta nämä analyttiset teemat tulivat esiin aineistossa myös laajemmista konteksteista yhteiskunnallisesti ja valtiollisesti ajateltuna. Isoisän matkalaukun (H2) ja vienalaisen kirstun (H5) tarkastelu havainnollistaa tältä kannalta sitä, miten kodin konteksti ja yhteiskunnalliset kontekstit voivat risteytyä: vienalainen arkku todistaa yhteiskunnallisen mukana olemisen menettämisestä, kun taas isoisän matkalaukun kohdalla kyse on mukana olemisesta ja yhteiskuntaan sopeutumisesta etenkin työperäisen liikkuvuuden kannalta ajateltuna. Lisäksi nostin esiin, miten säilytykseen käytetyt ja usein kodeissa näkyvillä olevat esineet voivat muistuttaa sukuhistoriasta ja siihen mahdollisesti liittyvistä rajanylityksistä ja erilaisuudesta. Kulttuurisen kansalaisuuden valossa tulkittuna esineet ovat tärkeitä ja kulkevat ihmisten mukana usein siksi, että niihin liittyy muistoja yksilöllisyyden ja solidaarisuuden eleyistä jännitteistä (ks. Stevenson 2003, 33). Tämä tulos havainnollistuu tutkimuksessa myös siinä, miten karaoke-mikrofonin tai rikkinäisen keittiöveitsen käyttäminen ovat kulttuurisen luovuuden ja yksilöllisyyden ilmauksia. Näiden esineiden käyttämiseen liittyneet ristiriidat ylitettiin, kun esiintymisitsevarmuus karaoke-mikrofonin yhteydessä ja perheen keskinäinen solidaarisuus mummon veitsi -anekdootin avulla kasvoivat. Näinkin kulttuurinen mukana oleminen voi lisääntyä.

Käsittelin myös tutkimukseni kolmatta pääteemaa, elämäntapojen ylläpitämistä esineen käyttämisen näkökulmasta. Tarkastellessani kertomusta kahvipannusta (H10) korostin tältä kannalta, miten evakkomatkalalle mukaan otettu kahvitarpeet kannettiin kekseliäästi ja tilaa säästäen kahvipannussa. Lasimaljakoesimerkissä (H17b) taas evakkokokemukset heijastuvat maljakon käyttämisessä: kotiutuminen ja asettuminen uuteen kotiin oli tapahtunut ja elämäntapa hakeutunut uomiinsa, minkä esteettisestä puolesta kertoo kahvipöydän kattaminen ja kukkamaljakon käyttäminen koristeena. Yksi tutkimustulos onkin, että muistot ja epävarmuus voivat latautua esineiden ja ihmisten yhteisiin historioihin, kuten kertomuksissa isoisän matkalaukusta ja vienalaisesta arkusta.

Toinen keskeinen elämäntapojen ylläpitämisen teemaan liittyvä havainto on myös itse- ja käsillä tekemisessä. Niiden korostuminen ei ole tietystikään yllätys, koska lähtökohtaisesti tutkimukseni huomio oli esineiden käyttämisessä. Kertomuksessa neulatyynystä (H17a) itse tekemisen eetos näyttäytyy elämäntavan ylläpitämisen edellytyksenä siten, että

ompelutaitoinen ja ompeluvälinein varustautunut on täysivaltainen ihminen, ei riippuvainen muista tässä suhteessa. Itse tekemisen teemaa voi lähestyä myös kulttuurisen kunnioituksen (Stevenson 2003, 23) näkökulmasta, sillä tutkimuksessani käsittelemät käsityöt ja ompeluvälineet liittyvät usein kulttuuriseen itsekunnioitukseen. Käspaikkojen yhteydessä (H1) kulttuurisen kunnioittamisen ja käsitöiden tekemisen teemat hahmottuvat esineiden vaalimisena ja huolellisena käyttämisenä. Kinnasneulan (H3) yhteydessä asia tulee esiin siinä, että kinnasneula on väline, jolla käsityötaito oli aikanaan opittu. Lisäksi nahkaremmien (H8) ja keittiöveitsen (H7) myötä tulee esiin käsityömäiseen ja itse tekemiseen liittyvän elämäntavan sekä toisenlaisen, moderniin kuluttamiseen liittyvän elämäntavan kohtaaminen. Näiden kertomusten analyysi havainnollistaa, miten esineet voivat olla osallisina kulttuurisen kunnioittamisen ohella elämäntapojen ajallisissa kerrostumisissa ja niihin kytkeytyvässä omaehtoisuudessa. Kulttuurisen kunnioittamisen kannalta kysymykset kulttuurisista kamppailuista tai siitä, mikä on osallistavaa tai erilaisuutta, hahmottuvat silloin hieman eri kannalta, kun elämäntavan ylläpitämisen kysymys liittyy transnationaaliseen kehukseen, kuten friteeraus koneesta (H18) tai kamerasta (H9) keskusteltaessa.

Väitin alussa, että tutkimalla kulttuurisia oikeuksia materiaalista kulttuuria lävistävänä asiana ja esineiden käyttämisen kannalta voi ymmärtää paremmin kulttuurista kansalaisuutta. Väitettä tukee se, että kulttuuristen oikeuksiin kytkeytyvien analyttisten teemojen avulla näinkin monipuolisen aineiston erilaisista aihepiireistä voi löytää temaattisesti relevantteja yhtäläisyyksiä ja eroja. Lisäksi tutkimuksen rajauksia ja painotuksia, metodisia valintoja pohdimalla voi hahmottaa muitakin kulttuurisen kansalaisuuden teoriaan kytkeytyviä ideoita. Esimerkiksi kertomukset karaokemikrofonista, keittiöveitset ja matkalaukusta havainnollistavat *kulttuurisen kunnioittamisen (cultural respect)* kysymystä käytännöllisesti. Käsite liittyy kulttuuriseen kansalaisuuteen ja tarkoittaa sellaisen kunnioittavan asennoitumisen sisäistämistä, joka mahdollistaa toiseuden ja erilaisuuden kohtaamisen myös tehden tilaa mahdollisille erimielisyydelle ja ristiriidoille. (Stevenson 2003, 23, 153.) Pakulski puhuu samanlaisesta kunnioittamiseen liittyvästä asiasta painottaessaan erilaisiin elämäntapoihin ja yhteiskunnassa mukana olemisen tapoihin liittyen *arvostetuksi tulemisesta* (1997, 77; ks. Borren 2008). Kyse on kunnioittavasta ja arvostavasta asennoitumisesta toisia ja itseä kohtaan, nimenomaan sellaisesta itsensä ja muiden arvostamisesta, johon kulttuuriset jännitteetkin kuuluvat. Tulkintani karaokemikrofoni-, keittiöveitsi- ja matkalaukkuesimerkeistä havainnollistaa asiaa niin, että kulttuurinen mukana olemisen hahmottuu näissä esimerkeissä aluksi ristiriidan tai jännitteen läpäisemänä: esiintymisjännityksenä, rikkinäisen veitsen käyttämisen tuottamana erilaisuutena ja laukun edustaessa itäsuomalaista köyhyyttä. Jännitteet tulevat esiin osana esineiden käyttämistä, mutta samalla myös osana sellaisia mukana olemisen ja näkyväksi tulemisen prosesseja, joilla näitä jännitteitä käsiteltiin. Hieman eri suunnasta sama asia tulee esiin kameran ja kahvipannun tarkastelun yhteydessä. Kiinnittämällä näin huomiota kulttuuriseen kunnioittamisen prosesseihin materiaalsen kulttuurin ja esineiden käyttämisen kehyksissä voi lisätä ymmärrystä kulttuurinen kansalaisuuden sisältämästä jännitteestä yksilöllisyyden ja yhteisöllisen solidaarisuuden välillä.

Tutkimukseni taustalla on ajatus siitä, että elämäntapoja, etenkin marginaalisina pidettyjä tulisi voida ilmaista ja ylläpitää ilman esteitä (ks. Pakulski 1997, 83). Tähän nojaten korostin kulttuurisen kansalaisuuden lävistävyyttä suhteessa materiaalsen kulttuuriin. Lähestyin kulttuurisia oikeuksia transnationaalisuuden ohella niin, että tutkimuksen voi kytkeä mahdollisimman erilaisiin arkisiin ympäristöihin. Osassa tarkastelemistani esimerkeistä tutkimus kytkeytyy suoremmin transnationaaliseen kansalaisuuden kysymykseen, kuten kameran ja

friteeraus koneen tai kirstun, lasimaljakon ja muiden evakkokokemuksiin liittyvien esimerkien yhteydessä. Osassa esimerkeistä transnationaalisuuden kehys taas ei ole käsittelemieni esineiden kannalta keskeinen. Tarkastelinkin esimerkiksi elämäntapojen ylläpitämistä tavallisuuden ja erilaisuuden vuorovaikutuksen näkökulmasta ennemmin kuin kamppailuna kulttuurista pakottavuutta kohtaan. Niinpä tutkimustulokset havainnollistavat, miten kulttuurisen näkyväksi tulemisen, mukana olemisen ja elämäntapojen ylläpitämisen kontekstit ulottuvat henkilökohtaisista emotionaalisesteettisistä konteksteista yhteiskunnallisiin, esimerkiksi työelämän konteksteihin ja aina globaaleihin kestävästä kulutuksesta ja ympäristökysymyksiin. Usein näissä konteksteissa painotus on transnationaalista kansalaisuutta enemmän, tai sen ohella yksilöllisyydessä tai erilaisuudessa. Näin ajateltuna elämäntapojen ylläpitämisen teeman avulla voi saada tarttumapintaa haastatteluihin, joissa lähtökohtaisesti rajoja lähestyttiin eri kannoilta.

Lähestyin yksilöllisyyden ja erilaisuuden vuorovaikutusta painottaen jo lähtökohtaisestikin sitä, että kulttuurisen kansalaisuutta voi lähestyä myös omaehtoisuuden näkökulmasta (ks. Rosaldo 1994). Perinteentutkimuksen kannalta huomionarvoista tässä on se, että myös tapakulttuuri liittyy kulttuuriseen kansalaisuuteen kielen ja koulutuksen sekä niihin liittyvien kulttuuristen oikeuksien kannalta ajateltuna (Miller 2002, 2). Lähestyin artikkelin lopussa perheen, käsitöiden ja itse tekemisen konteksteja kulttuurisen kunnioittamisen viitekehityksessä. Sen myötä ja omaehtoisuuden kannalta tarkasteluna havainnollistuu, että esimerkiksi käsitöitä ja käsityövälineitä painotetaan osin siksi, että käsityöt ja niiden tekemisen oppiminen ovat omaehtoisesta elämäntavan materiaalisia edellytyksiä.

Tutkimuksen keskeiset esineiden käyttämisen kontekstit ovat julkisen esiintymisen, perheen, työelämän, evakkomatkojen sekä käsitöiden ja itse tekemisen kontekstit. Niiden yhteydessä omaehtoiset (vernakulaarit) käsityöt kulttuurisista oikeuksista, esimerkiksi kulttuurisesta kunnioittamista kytkeytyvät omaehtoiseen kulttuurisiin käytäntöihin, luovuuteen ja yksilöllisyyteen (ks. Fingerroos et al. 2020). Kulttuurisista oikeuksista ja kansalaisuudesta keskustelemista läpäisee kysymys virallisen ja omaehtoisesta suhteesta. Sitä taustoitin artikkelin johdannossa tuomalla esiin kulttuurisista oikeuksista ja kansalaisuudesta keskustelemisen historiaa ja sitä, että virallisen ja omaehtoisesta jännite muuttuu muotoaan ajan myötä. Tutkimuksessani esineiden käyttämisen näyttöä sekä yksilöllisen luovuuden että yhteisöllisyyden läpäisemänä, ja sen kautta tulee esiin lisäksi erilaisia arvostuksia ja ristiriitoja. Siksi esineiden käyttämisen näkökulma kannattaa ottaa huomioon kansalaisuuden poliittisuuksia tarkasteltaessa ja transnationaalisten kysymyksenasettelujen ohessa erilaisissa materiaalisesta ja muunlaisesta kulttuurin tutkimuksissa. Lähestyin kulttuurista kansalaisuutta materiaalisesta kulttuurin lävistäjänä, minkä seurauksena yksi havainto on, että kulttuuria, myös materiaalista sellaista pohdittaessa, esineiden, kertomusten ja omaehtoisuuden eloisa vuorovaikutussuhde sekä luo että pakenee tutkimuksellisia tulkintoja. Tässä mielessä kulttuurinen näkökulma materiaalisuuteen ja kansalaisuuteen ei poikkea muistakaan kulttuurisista tutkimusaloista.

Haastatteluaineisto

18 haastattelukatkelmaa *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita: rajojen ja liikkuvuuden kokemukset sekä uudet naapuruudet* -hankkeessa (Koneen säätiö 2018–2022) tehdyistä tutkimushaastatteluista. Haastattelijat: Saija Kaskinen (SK), Tuulikki Kurki (TK), Kirsi Laurén (KL) ja Tarja Tanttu (TT). Aineisto luovutetaan *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkiston Perinteen ja nykykulttuurin arkistoaineistot* -kokoelmaan hankkeen päätyttyä.

(Tunniste. Haastateltavan sukupuoli (nainen N / mies M), haastatteluajankohta. Haastattelija(t).)

H1. N, 12.10.2018. SK ja KL.

H2. M, 14.11.2018. TK.

H3. N, 22.1.2019. SK ja TK.

H4. N, 25.1.2019. TK.

H5. N, 30.1.2019. KL.

H6. M, 30.1.2019. SK.

H7. N, 31.1.2019. SK.

H8. N, 7.2.2019. KL.

H9. N, 15.2.2019. TK.

H10. N, 15.3.2019. SK.

H11. M, 28.3.2019. TK.

H12. N, 2.4.2019. KL.

H13. M, 25.4.2019. TK ja TT.

H14. N, 28.4.2019. TK ja TT.

H15. M, 14.5.2019. TT.

H16. N, 17.5.2019. TT.

H17a ja b. N, N, 19.6.2019. KL.

H18. N, 15.11.2019. TT.

Kirjallisuus

Beaman, Jean. 2016. "Citizenship as Cultural: Towards a Theory of Cultural Citizenship." *Sociology compass* 10(10): 849–857. <https://doi.org/10.1111/soc4.12415>

Borren, Marieke. 2008. "Towards an Arendtian Politics of In/visibility: On Stateless Refugees and Undocumented Aliens." *Ethical Perspectives* 15(2): 213–237. <https://doi.org/10.2143/EP.15.2.2032368>

Brown, Bill. 2004. "Thing Theory." Teoksessa *Things*, toimittanut Bill Brown, 1–16. Chicago: The University of Chicago Press.

Cortazzi, Martin. 2001. "Narrative Analysis in Ethnography." Teoksessa *Handbook of Ethnography*, toimittaneet Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland ja Lyn Lofland, 384–394. London: SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781848608337>

Fingerroos, Outi, Niina Hämäläinen ja Ulla Savolainen. 2020. "Mikä vernakulaari?" *Elore* 27(1): 4–14. <https://doi.org/10.30666/elore.95523>

- Franzosi, Roberto P. 2004. "Content Analysis." Teoksessa *Handbook of Data Analysis*, toimittaneet Melissa Hardy ja Alan Bryman, 548–565. London: SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781848608184.n24>
- Glenn, Evelyn Nakano. 2011. "Constructing Citizenship: Exclusion, Subordination, and Resistance." *American Sociological Review* 76(1): 1–24. <https://doi.org/10.1177/0003122411398443>.
- Hieta, Hannaleena. 2017. "Travel, Goods and Virtual Spaces: The Connection between Three Generations in Transnational Families." *Ethnologia Fennica* 43, 57–71. <https://journal.fi/ethnolfenn/article/view/65635>
- Hirsjärvi, Sirkka ja Helena Hurme. 2015. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyvärinen, Matti. 2010. "Haastattelukertomuksen analyysi." Teoksessa *Haastattelun analyysi*, toimittaneet Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen, 72–97. Tampere: Vastapaino.
- Kiuru, Elina. 2000. "Systeemiajattelua." Teoksessa *Arjen säikeet: Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*, toimittanut Bo Lönnqvist, 275–294. Etnografia 3. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen julkaisusarja. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Korolainen, Kari. 2012. *Koristelun kuvailu: Kategorisoinnin analyysi*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities and Theology No 32. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0855-1/urn_isbn_978-952-61-0855-1.pdf
- Korolainen, Kari. 2017. "The Handwork of Folkloristic-Ethnological Knowledge: The Viewpoint of Samuli Paulaharju's Drawings." *Ethnologia Fennica* 44, 35–51. <https://doi.org/10.23991/ef.v44i0.59693>
- Korolainen, Kari. 2021. "Nyt ja Perinne: Aikakerrostumia *Kansantieto*-lehden kyselyvastauksissa piirrosten näkökulmasta tarkasteltuna." Teoksessa *Suomen Museo / Finskt Museum 2020. Monimuotoinen muinaisuus – yhteinen tulevaisuus. Suomen Muinaismuistoyhdistys 150 vuotta*, toimittanut Outi Järvinen, 94–109. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys ry. <https://journal.fi/suomenmuseo/article/view/109163/64072>
- Kurki, Tuulikki. 2020. "Materialized Narratives of Border: Articulating the Unspeakable through Everyday Objects." Teoksessa *A Research Agenda for Border Studies*, toimittanut James W. Scott, 129–144. Elgar Research Agendas. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Kurki, Tuulikki. 2021. "Materialized Trauma Narratives of Border Crossings." *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 83: 81–104. <https://doi.org/10.7592/FEJF2021.83.kurki>
- Laurén, Kirsi. 2020. "Muisto rajan tuolta puolen: Esineet ja kertomukset identiteetin ilmentäjinä." Teoksessa *Tuolla puolen, siellä jossain: Käsityksiä kuvitelluista maailmoista*, toimittaneet Ulla Piela ja Petja Kauppi, 279–294. Kalevalaseuran vuosikirja 99. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Löfgren, Orvar. 2008. "When Is Small Beautiful? The Transformations of Swedish Ethnology." Teoksessa *Everyday Culture in Europe: Approaches and Methodologies*, toimittaneet Máiréad Nic Craith, Ullrich Kockel ja Reinhard Johler, 119–132. Aldershot: Ashgate.
- Marshall, T. H. 1987. "Citizenship and Social Class." Teoksessa *Citizenship and Social Class*. Marshall, T. H. ja Tom Bottomore, 1–51. London: Pluto Press.
- Miller, Daniel. 1998. "Why Some Things Matter." Teoksessa *Material Cultures: Why Some Things Matter*, toimittanut Daniel Miller, 3–21. Consumption and Space. London: UCL Press.
- Miller, Daniel. 2008. *The Comfort of Things*. Cambridge: Polity Press.

- Miller, Daniel. 2010. *Stuff*. Cambridge: Polity Press.
- Miller, Toby. 2002. "Cultural Citizenship." Teoksessa *Handbook of Citizenship Studies*, toimittaneet Engin F. Isin ja Bryan S. Turner, 231–244. London: SAGE Publications. <https://www.doi.org/10.4135/9781848608276.n14>.
- Olsen, Bjørnar. 2003. "Material Culture after Text: Re-Membering Things." *Norwegian Archaeological Review* 36(2): 87–104. <https://www.doi.org/10.1080/00293650310000650>
- Pakulski, Jan. 1997. "Cultural citizenship." *Citizenship Studies* 1(1): 73–86. <https://www.doi.org/10.1080/13621029708420648>
- Paller, Jeffrey W. 2019. "Dignified Public Expression: A New Logic of Political Accountability." *Comparative Politics* 52(1): 85–104. <https://www.doi.org/10.5129/001041519X15619975411262>
- Pantzar, Mika 2000. *Tulevaisuuden koti: Arjen tarpeita keksimässä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Povrzanović Frykman, Maja. 2017. "Conceptualising Continuity: A Material Culture Perspective on Transnational Social Fields." *Ethnologia Fennica* 43, 43–56. <https://journal.fi/ethnolfenn/article/view/65634>
- Povrzanović Frykman, Maja ja Michael Humbracht. 2013. "Making Palpable Connections: Objects in Migrants' Transnational Lives." *Ethnologia Scandinavica* 43: 47–67.
- Puusa, Anu. 2020. "Näkökulmia laadullisen aineiston analyysiin." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*, toimittaneet Anu Puusa ja Pauli Juuti, 141–152. Helsinki: Gaudeamus.
- Riessman, Catherine Kohler. 2012. "Analysis of Personal Narratives." Teoksessa *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*, toimittaneet Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir B. Marvasti ja Karyn D. McKinney, 367–380. London: SAGE Publications. <https://www.doi.org/10.4135/9781452218403.n26>
- Rosaldo, Renato. 1994. "Cultural Citizenship in San Jose, California." *Political and Legal Anthropology Review* 17(2): 57–63.
- Ruusuvuori, Johanna, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen. 2010. "Haastattelun analyysin vaiheet." Teoksessa *Haastattelun analyysi*, toimittaneet Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen, 9–36. Tampere: Vastapaino.
- Savolainen, Ulla. 2015. *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka: Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Kultaneito XV. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Stevenson, Nick. 2003. *Cultural Citizenship: Cosmopolitan Questions*. Issues in Cultural and Media Studies. Maidenhead: Open University Press.
- Svašek, Maruška. 2012. "Affective Moves: Transit, Transition and Transformation." Teoksessa *Moving Subjects, Moving Objects: Transnationalism, Cultural Production and Emotions*, toimittanut Maruška Svašek, 1–40. Material Mediations Vol. 1. New York: Berghahn Books.
- Sääskilahti, Nina. 1997. *Kansa ja tiede: Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle*. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen tutkimuksia 31. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos.
- Tieteen termipankki. 2021. *Arkeologia: esine*. Luettu 26.1.2021. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Arkeologia:esine>
- Tilley, Christopher. 2001. "Ethnography and Material Culture." Teoksessa *Handbook of Ethnography*, toimittaneet Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland ja Lyn Lofland, 258–272. London: SAGE Publications. <http://dx.doi.org/10.4135/9781848608337>

- Tilley, Christopher. 2006. "Introduction." Teoksessa *Handbook of Material Culture*, toimittaneet Christopher Tilley, Webb Keane, Susanne Küchler, Michael Rowlands ja Patricia Spyer, 1–6. London: SAGE Publications. <http://dx.doi.org/10.4135/9781848607972.n1>
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turner, Bryan S. 2001. "The Erosion of Citizenship." *The British Journal of Sociology* 52(2): 189–209. <https://doi.org/10.1080/00071310120044944>
- Vesterinen, Ilmari. 2001. "Esinepeli." Teoksessa *Pandoran lipas*, toimittaneet Ilmari Vesterinen ja Bo Lönnqvist, 13–60. Tietolipas 179. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wille, Christian ja Birte Nienaber. 2020. "Borders and Border Experiences." Teoksessa *Border Experiences in Europe: Everyday Life – Working Life – Communication – Languages*, toimittaneet Christian Wille ja Birte Nienaber, 7–16. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. <https://doi.org/10.5771/9783845295671-7>

FT Kari Korolainen on kulttuurin- ja perinteentutkija Karjalan tutkimuslaitoksessa Itä-Suomen yliopistossa.